

УДК 930.2(045) - 27.9(477)“19/20” - 2-726.3 В. Липківський

Ірина Преловська

**Дореволюційні публікації митрополита УАПЦ
Василя Липківського
(1864–1937)**

Статтю присвячено огляду дореволюційної церковно-публіцистичної спадщини одного з засновників Української автокефальної православної церкви (1921–1930), митрополита УАПЦ (1921–1927) Василя Костянтиновича Липківського (†1864–1937). Головну увагу звернуто на проблему вивчення основних дореволюційних публікацій протоієрея Василя Липківського у церковному часописі “Киевские епархиальные ведомости” наприкінці XIX – початку XX ст. Формально ці публікації написані російською мовою, але вони ґрунтовані на документальних джерелах про українську церковну старовину, сільські традиції і звичаї, які побутували в Липовецькому повіті у XIX ст. Протоієрей Василь Липківський описує процес ліквідації уніатської церкви російським імперським урядом, життя і діяльність українських православних братств, як вони варили мед до церковних свят. Окремо розглянуто проблему критики прот. Василем Липківським синодальних реформ в українських єпархіях Російської православної церкви, пов’язаних з утриманням причтових приміщень. Ці реформи зруйнували традиційну систему організації життя місцевого духовенства, призвели до зубожіння та занепаду.

Ключові слова: документальні джерела, протоієрей Василь Липківський, історико-публіцистична спадщина, “Киевские епархиальные ведомости”, старожитності, уніатська церква, Святійший урядуючий Синод, Липовецький повіт, українські братства, причет, святковий мед

Iryna Prelovska

Pre-revolutionary publications of the Metropolitan of the UAOC Vasyl Lypkivsky (1864–1937)

The article is devoted to the review of the pre-revolutionary church publicistic heritage of one of the founders of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (1921–1930), Metropolitan of the UAOC (1921–1927) Vasyl Lypkivsky (1864–1937). The main attention is paid to the problem of

studying the main pre-revolutionary publications of archpriest Vasyl Lypkivsky in the church magazine “Kievskiye eparhialnyye vedomosti” (“Kyiv diocesan records”) at the end of the 19th and early 20th centuries. Formally, these publications are written in Russian, but they are based on documentary sources about Ukrainian church antiquity, village traditions and customs that existed in the Lypovets district in the 19th century. Archpriest Vasyl Lypkivsky describes how the Uniate Church was liquidated by the Russian imperial government, how Ukrainian Orthodox brotherhoods lived and operated, how they cooked honey before church holidays. Separately, the criticism by Vasyl Lypkivsky of Synodal Reforms in the Ukrainian Eparchies of the Russian Orthodox Church, connected with the maintenance of the premises of the clergy of a parish, is considered. These reforms destroyed the traditional system of organization of life of the local clergy, led to impoverishment and decline.

Keywords: documentary sources, Archpriest Vasyl Lypkivsky, historic and publicistic heritage, Kievskiye eparhialnyye vedomosti (Kyiv diocesan records), antiquities, Uniate Church, the Holy Synod, Lypovets district, Ukrainian fraternities, the clergy of a parish, festive honey

Вивчення історико-публіцистичної спадщини тих церковних діячів, які у 1920–1930-их рр. розбудовували Українську автокефальну православну церкву, зокрема протоієрея Василя Липківського, котрий згодом (у 1921–1927 рр.) став її очільником, на сьогодні є актуальною справою з кількох причин. Створення просопографічного портрету палкого прихильника відродження Української церкви, який до того був вихованцем Імператорської Київської духовної академії, а потім священником Російської православної церкви, але з першими ознаками початку руху за утворення національної церкви в Україні не тільки приєднався до нього весною 1917 р., але й згодом очолив церковно-визвольний рух 1917–1921 рр., є важливою для дослідження проблемою.

На сьогодні саме дореволюційна частина загальної спадщини митрополита УАПЦ Василя Липківського є малодослідженою, оскільки це були російськомовні тексти, оприлюднені в офіційних церковних (“Киевские епархиальные ведомости”) і почасти світських (“Киевская старина”) часописах. Тому дані публікації мало цікавили як представників української діаспори, так і су-

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

часних українських дослідників, бо ця частина текстів, написаних наприкінці XIX – початку XX ст. майбутнім митрополитом УАПЦ, ніяк не відповідала образу засновника Української автокефальної церкви [1–11].

Це взагалі є складною проблемою: як пояснити перехід людини від законослухняного підданого Російської імперії з вищою російськомовною богослівською освітою, священника і настоятеля кількох храмів (м. Липовець, м. Київ) до активного учасника руху за українізацію Православної церкви в Україні з початку 1917 р. (коли йому виповнилося 53 роки), одного з організаторів Всеукраїнської Православної Церковної Ради і нарешті митрополита УАПЦ, обраного у Софійському соборі на Першому Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ 23 жовтня 1921 р. [12].

В умовах цілковитого панування комуністичної ідеології в підрадянській Україні ніхто не досліджував дореволюційну спадщину митрополита УАПЦ Василя Липківського навіть за умови доступності для дослідників і читачів його публікацій у відповідних відділах бібліотек УРСР, де зберігались і були у відкритому доступі дореволюційні часописи. Ця складова його доробку була і недоступна, і нецікава представникам української церковної діаспори в Західній Німеччині, США та Канаді у післявоєнний період, бо тоді довелося б пояснювати таку зовні несподівану метаморфозу російськомовного протоієрея у полум'яного борця за створення Української автокефальної православної церкви.

За роки незалежності України з 1991 р. виник цілий напрям церковної і світської історіографії, який вивчає спадщину Української автокефальної православної церкви 1920-х рр. і її першого митрополита, до якого долучилася і авторка цієї статті [13–15], але саме дореволюційними публікаціями протоієрея Василя Липківського мало хто цікавився. Єдиним автором, котрий в контексті дослідження життєпису митрополита УАПЦ подав огляд і аналіз деяких його дореволюційних публікацій, був Арсен Зінченко [16–17].

У 2004 р., в своєму дисертаційному дослідженні “Часопис “Киевские епархиальные ведомости” в історії національно-духовного життя України (1861–1918 рр.)” Володимир Денисенко розглянув церковну періодику України як історичне джерело, що містить маловикористану на сьогодні, а почасти втрачену фактологічно-документальну базу. Він дослідив матеріали часопису і на їх основі подав цікаві відомості про діяльність о. Василя Липківського у 1900-х рр., розшукав його ранні публікації на сторінках часопису, подавши аналітичний огляд його статей. Щоправда, автор припустився помилки в датуванні життєпису майбутнього митрополита УАПЦ, подавши замість 1937-го, як останню дату, 1938 р. [18].

Спадщина митрополита УАПЦ Василя Липківського (†1864–1937), його статті, що друкувалися у “Киевских епархиальных ведомостях” дозволяють читачеві оцінити багатогранність цієї постаті як церковного реформатора, фундатора й керманича українського церковного руху в пореволюційній Україні. Дореволюційний доробок митрополита Василя Липківського охоплює публікації в “Киевских епархиальных ведомостях” кінця XIX – початку XX ст., а також рукопис кандидатської дисертації, який зберігається в ІР НБУ ім. В. Вернадського, тому на часі дослідження і видання друком цих праць. Метою написання цієї статті є спроба аналізу змісту публікацій прот. Василя Липківського у дореволюційному церковному часописі.

В одній з своїх перших публікацій після закінчення Київської духовної академії з ступенем кандидата богослів'я у 1889 р., о. Василь Липківський звернувся до теми наслідків ліквідації Російською імперією унії, зокрема на теренах Липовецького повіту, де він служив у той час. Статтю “Унія и воссоединение униатовъ въ 1794–[17]95 году въ предѣлахъ нынѣшняго Липовецкаго уѣзда” було оприлюднено до 100-ліття тих подій в “Киевских епархиальных ведомостях” [1, 2].

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

Автор (“Священникъ В. Липковскій”) так і пояснює мету написання статті, принагідно подаючи відомості про джерело інформації: “Сто лѣтъ тому назадъ, въ предѣлахъ нынѣшняго Липовецкаго уѣзда совершилось великой важности событіе – возсоединеніе униатовъ. Всѣ приходы, составляющіе нынѣ Липовецкій уѣздъ, – какъ говорится въ прошеніяхъ о присоединеніи “на благочестіе”, – отъ поляковъ и униатской власти чрезъ многіе года, а найпаче съ 1775 года насилуваніями и преслѣдованіями совращенные въ латинскую унию..., гласопрізываніемъ обнародованной грамоты высокопреосвященнѣйшаго Виктора [Садковскаго] архіепископа минскаго о свободномъ православнѣ содержаніи, въ теченіи времени, отъ августа м. 1794 года до іюня 1795 года, “со всеусердіемъ и чистосердечно возвратились во исповѣданіе и во объятія святыхъ Православно-восточныхъ церкви съ потомствомъ своимъ на всегда неуклонно”. Отъ этого времени въ архивѣ бывшаго Липовецкаго духовнаго правленія сохранилась небольшая связка “дѣль”, на основаніи которыхъ мы и пытаемся составить краткій очеркъ совращенія православныхъ жителей нынѣшняго Липовецкаго уѣзда въ унию въ прошломъ вѣкѣ и возвращенія ихъ на благочестіе въ 1794–[17]95 году” [1 с. 994]. Зі зрозумілих причин прот. Василь Липківський не описує спосіб повернення до Російської православної церкви колишніх униатів Вінниччини.

Автор так характеризує униатське духовництво XVIII ст.: “Выступившее на смѣну православнаго, униатское духовенство сразу выделяется своею наружною интеллигентностью, образованностью. Почти всѣ священники-униаты того времени происходили изъ “породы шляхетской, благородной”, гораздо меньше изъ духовнаго званія. Всѣ они, кромѣ обученія русской и польской грамотѣ въ домѣ родительскомъ, получали еще школьное образованіе, “трактовали латинскому (а нѣкоторые даже французскому) языку по классъ синтактиму, піитику, реторику, а нѣкоторые даже по классъ философію”, – обучались въ

школах уманських, винницьких, в Тульчині, в Житомирі, и являлись кандидатами священства, какъ говорится в презентяхъ, “учтивыми, пржистойныхъ обржадковъ и науки”, – людьми “до стану капеланскаго способными, спобожного жиця и обычаевъ учтивыхъ, добрже в артикулахъ вярн свѣдзонными, во вшисткемъ досконалыми”. Даже “бакаляры” захопустныхъ сель заразились тогда отъ своихъ “пароховъ” духомъ риторическимъ и философическимъ” [1, с. 999].

Згадуючи у своїй публікації “Коліївщину”, о. Василь Липківський потрактує це повстання як “грозное противодѣйствие уніи и польщизнѣ, которое закончилось в июль мѣсяцѣ 1768 года уманской рѣзней” [1, с. 1003]. Але згодом він пише, що повстання загонів Гонти і Залізняка проти унії у вінницькому повіті не сприяло переходу до православ'я місцевого духовенства [1, с. 1003].

Натомість, “Сильное движение “на благочестіе” среди мѣстнаго духоветства (!) обнаружилось нѣсколько позже коліївщины, в концѣ 1769 и в началѣ 70-хъ годовъ, подъ вліяніемъ нѣкоторыхъ, благопріятствовавшихъ этому движению, обстоятельствъ” [1, с. 1003], серед яких згадано діяльність лівобережних єпископів переяславських Гервасія та Іова. Особливо відзначився “замѣчательный поборникъ Православія священникъ м. Соколовки Симеонъ Переровскій. Вѣ 1771 году онъ командированъ былъ, вмѣстѣ съ богуславскимъ протопопомъ Михаиломъ Гурандою, в Петербургъ ходатайствовать предъ императрицей Екатериной II о защищеніи православныхъ Украины, гонимыхъ римлянами и уніатами. По возвращеніи изъ Петербурга, онъ назначенъ былъ животовскимъ протопопомъ” [1, с. 1003].

Автор статті зазначає, що у справі навернення уніатських священників до Російської церкви, знаковим виявився 1773 р., коли “животовський протопоп” Симеон Переровський приєднав до РПЦ цілу групу священників і подає причину такого масового навернення: “Такое сильное движение среди духовенства вѣ

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

пользу Православія произошло въ 1773 году, вѣроятно, подъ вліяніемъ стоявшихъ тогда въ винницкомъ повѣтѣ русскихъ войскъ. По ходатайству Переровскаго и Гуранды, Императрица послала рескриптъ фельдмаршалу малороссійскихъ войскъ графу Румянцеву о возможной защитѣ православныхъ, живущихъ въ польской Украинѣ, отъ притѣсненій со стороны поляковъ и уніатовъ. Русскія войска усердно принялись за святое дѣло защиты своихъ единовѣрцевъ. Самыхъ ярыхъ уніатовъ они схватили и заточили въ Бердичевѣ, – возстановляли согнанныхъ съ своихъ приходоу православныхъ священниковъ и даже удаляли уніатскихъ ксензовъ изъ тѣхъ приходоу, гдѣ народъ ихъ не желалъ, и утверждали тамъ православныхъ священниковъ. Это заступничество русскихъ войскъ за угнетаемыхъ православныхъ было, конечно, въ высшей степени ненавистно упорнымъ уніатамъ. Русскіе гости – солдаты для нихъ были хуже татаръ” [1, с. 1004].

Окремо в статті подано опис активної діяльності православних братств у Липовецькому повіті, зауважимо, що стародавній устрій зберігався до входження цих правобережних земель до складу Російської імперії. За словами о. Василя Липківського мав місце звичай тримати братські свічки в церкві під час богослужіння. Кожна парафія на зборах громади обирала братчиків, ктитора і старшого братчика, які опікувались братською касою, колядницькими грошима тощо. Братчики стежили за поведінкою вірян, доглядали парафіяльне господарство, звертались до священика з проханнями від мирян, рекомендували дяків, впливали на обрання священика на парафію [2, с. 1010].

У 1793 р. стався другий поділ Речі Посполитої, внаслідок якого Брацлавське воєводство опинилося в Російській імперії і на думку о. Василя Липківського “Українцы этого съ нетерпѣніемъ ожидали. Свое присоединеніе единовѣрной Россіи они называютъ изведеніемъизъ ада въ эдемъ, изъ тьмы во свѣтъ. – Тяжелая рука польскаго правительства, наконецъ, навсегда отнята была

отъ религиозной совѣсти народа” [2, с. 1109]. Після повстання Тадеуша Костюшка у 1794 р., яке було придушене “русскимъ полководцемъ Суворовымъ”, у 1795 р. відбулося остаточне падіння Польської держави і тоді “всѣ колебавшіеся уніатські священники признали за лучшее пристать къ тихому пристанищу – Православной церкви и обратились съ нижайшими прошениями въ Духовное Правленіе о присоединеніи ихъ и о назначеніи на приходы” [2, с.1118].

У іншій публікації “Къ исторіи причтовыхъ помѣщеній”, яка з’явилась у “Киевскихъ епархиальныхъ ведомостяхъ” [3; 4], підписаній “Настоятель Липовецкаго собора, протоіерей Василій Липковскій”, йдеться про ті зміни, що були запроваджені російським урядом в українських землях нової системи утримання приміщень для церковного причету: “Въ текущемъ году исполняется ровно 10 лѣтъ со времени введенія въ дѣйствіе Высочайше утвержденного 14-го іюня 1888 года мнѣнія Государственнаго Совѣта о замѣнѣ существующей въ девяти губерніяхъ Западнаго края повинности землевладѣльцевъ и прихожанъ по устройству помѣщеній для причтовъ православныхъ сельскихъ приходовъ временнымъ поземельнымъ сборомъ. Этотъ временный поземельный сборъ назначенъ на 20 лѣтъ. Итакъ, въ семь году совершилось какъ-разъ, такъ сказать, преполовленіе причтоваго строительства по новому положенію. Посему теперь особенно благовременно бросить бѣглый взглядъ на исторію и настоящее состояніе этого важнаго вопроса въ дѣлѣ матеріального обезпеченія причтовъ сельскихъ приходовъ”[3, с. 690].

А далі автор, хоча і пише російським офіційним канцеляритом, проте описує українську старовину і побут не російського, а саме українського духовенства до появи російських синодальних розпоряджень: “Предки наши встрѣтили настоящее столѣтіе въ собственныхъ “покояхъ”. То было время патріархальное. Обь обезпеченіи сельскаго духовенства со стороны правительства тогда еще и разговора не было. Помѣщикъ обыкновенно выдѣлялъ

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

въ пользование причта извѣстное количество земли – усадебной, пахатной и сѣнокосной, крестьяне платили за требы, начальство зорко слѣдило за благоповеденіемъ и усердіемъ по службѣ членовъ причта, а во всемъ остальномъ каждый іерей, діаконь и дякъ былъ вполнѣ предоставленъ самому себѣ и долженъ былъ воспитывать и обезпечивать себя и семью ими же вѣсть судьбами” [3, с. 691–692].

Прот. Василь Липківський настільки захоплений українською термінологією для опису священничого обійстя досинодальної доби в складі Російської імперії, що змушений сам же і перекладати українські терміни для російських читачів: “парафіани” (“прихожане”), “ганокъ” (“открытое крылечко”), “комынь” (“открытая дымовая труба для копченія окороковъ, колбась, сала”), “тапчан” (“диван”), “скрыня” (“сундук”), “лижко” (“кровать”), “комора” або “спижарня” (“кладовая”), “валка” (“обозъ”) і т. д.

Про побут священників він пише: “Священникъ въ то время мало отличалъ свое отъ церковнаго въ лучшемъ смыслѣ этого слова. Церковная усадьба – это была его усадьба. На ней онъ “на свой коштъ” устраивалъ уютное жилище себѣ, и постройки, какія нужны были для его хозяйства. Усадьбу ограждалъ оплотомъ, съ большимъ усердіемъ разводилъ на ней прекрасный садъ; выкапывалъ, гдѣ возможно было, “сажавку” (бассейнъ), заводилъ въ ней рыбу, а иногда запруживалъ и настоящій “рыболовный ставъ” (прудь). Церковное поле – это было его поле. Онъ окапывалъ по возможности всѣ церковныя поля, обязательно заводилъ себѣ хуторъ и въ немъ насаживалъ садъ, устраивалъ прудъ, строилъ на хуторѣ хату и постройки, держалъ тамъ “хуторного” и въ укромномъ мѣстѣ обязательно разводилъ пасѣку. Даже приходъ былъ собственно его приходъ. Въ немъ онъ родился, возросъ, въ немъ почти всегда и подготавлился къ своему іерейскому служенію. Если иногда и отдавалъ его отецъ въ Умань или Немировъ на науку въ польскія школы, или въ Кіево-Братское училище, то обыкновенно онъ тамъ обучался только

до риторики или філософії, т. е., до того возраста, когда можно было ему поступить въ клиръ, и затѣмъ опредѣлялся къ отцу или какому-либо родственнику въ дьячки, а оттуда при первой возможности и въ іереи, на мѣсто своего отца или тестя. А здѣсь уже все для него готово, устроено: усадьба и поля въ полномъ порядкѣ, домъ и постройки вовремя исправлены, въ нихъ всего призапасено. Молодому іерею оставалось только жить, поживать, да добра наживать, чтобы въ свою очередь оставить его на этомъ же мѣстѣ своимъ дѣтямъ” [3, с. 692].

Про такий забезпечений і патріархальний український побут автор пише з симпатією і ностальгією: “Такимъ образомъ, въ собственныхъ домикахъ нашимъ предкамъ жилось хорошо и безпечно. Всякій зналъ, что послѣ него приходъ его со всѣмъ добромъ, въ немъ нажитымъ, достанется его дѣтямъ [...] На одномъ приходѣ предки наши жили изъ рода въ родъ, и самый незначительный приходъ поэтому устраивали, улучшали на столько, что онъ не скудно пропитывалъ ихъ и всю ихъ фамилію, окруженный къ этому обаятельнымъ ореоломъ “батькивщины”” [3, с. 693].

Далі у своїй статті прот. Василь Липківський подає детальний опис імператорських розпоряджень ХІХ ст. щодо утримання причтових будинків і усієї нерухомості, які поступово призвели до руйнації системи забезпечення сільського духовенства, побут якого значно погіршився і став причиною частої зміни священників на місцях, проблем з утриманням та опаленням згаданих споруд [4].

Статтю “Псаломщики и церковные школы”, яка вийшла в “Киевских епархиальных ведомостях” у 1899 р. [5], о. Василь вже підписав як “Наблюдатель церковныхъ школъ Липовецкаго уѣзда, настоятель Липовецкаго собора, свящ. Василій Липковскій”. Цю статтю, присвячену різноманітним обставинам діяльності псаломщиків у сільських церковних школах, він написав цілком у форматі російської версії історії, згідно якої Київська Русь відноситься до періоду “древней Россіи”, а київський князь Во-

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

лодимир Великий є засновником російської державності: “Церковная школа въ Россіи есть, несомнѣнно, не новое учреждение, а лишь возстановленіе и упорядоченіе искони существовавшего въ древней и новой Руси “наученія книжнаго”. Извѣстно, что со временъ Владиміра святаго единственными учителями народа въ древней Руси были священники и причетники”, которымъ еще первый Кіевскій митрополитъ Михаилъ заповѣдалъ “учити юныя дѣти якоже словесемъ книжнаго разума, та кожде и благодравію..., наипаче же предлагати имъ ученіе отъ закона Господня” [5, с. 635].

Але коли о. Василь Липківський пише про сучасну йому сільську науку, то чомусь наводить приклади з українського життя: “Если мы перенесемся своимъ вниманіемъ ко временамъ новѣйшимъ – къ прошлому и началу нынѣшняго вѣка, то здѣсь уже ясно увидимъ главнаго дѣятеля церковно-книжнаго обученія. Дѣятель этотъ – дьякъ, псаломщикъ. Самое помѣщеніе, гдѣ жилъ дьякъ, называлось школой; дьяки назывались бакалярами. Жилище дьяка, школа, было единственнымъ мѣстомъ, гдѣ сельскій обыватель могъ почерпнуть первоначальную грамотность и науку церковную. Дьякъ-бакаляръ былъ единственнымъ просвѣтителемъ сельскаго люда. У дьяка начали свое образованіе и митрополитъ Іосифъ Сѣмашко и поэтъ малорусскій Тарасъ Шевченко” [5, с. 636].

У тому ж самому дусі розмірковувань щодо особливостей українських церковних старожитностей написано наступну статтю “Канунный медъ”, підписану просто “Протоіерей Василій Липковскій” [6]. У цій публікації також вжито багато традиційних українських термінів (“кухлыки”, “мысочки”, “конфекты”, “громадській обідь”, “страва”), і що особливо цікаво – наведено текст молитви на традиційне освячення канунного меду з уніатського требника XIX ст. [6, с. 439].

Автор пише про цілу низку звичаїв українських селян, пов’язаних з канунним медом: “Въ нашей же православной Руси,

особенно западной, медь искони имѣль особое религиозно-обрядовое значеніе [...] Въ старину медь въ сотахъ обязательно приносился въ храмъ на ряду со всѣми начаткамъ плодовъ для освященія въ праздникъ Преображенія Господня [...] Покушать “свяченого меду и покормить имъ своихъ пчелокъ долгомъ своимъ считаетъ каждый пасѣчникъ [...] Затѣмъ медь въ селахъ Западной Руси приносился въ храмъ, какъ пріятная жертва Богу за умершихъ, какъ символъ упованія христіанъ, что души умершихъ сродниковъ ихъ вкушаютъ сладость той блаженной жизни, идѣже нѣсть болѣзнь, ни печаль, ни воздыханіе. Для приношенія умершимъ медь приносился въ храмъ въ Великій постъ въ “кухлыкахъ” (маленькихъ горшечкахъ). Въ пятницу и субботу 1-й недѣли Великаго поста каждый домохозяинъ обязательно приносилъ въ церковь “кухлыкъ меду, ставилъ надъ нимъ большую самодѣльную свѣчу и подавалъ причту граматку для поминовенія усопшихъ въ постовыя субботы. Кухлыки помѣщались на особомъ столѣ и оставались втеченіи всего поста, и предъ ними по субботамъ прочитывались поминальные граматки, при чемъ болѣе усердные изъ прихожанъ приносили къ поминовенію по субботамъ и “мысочки” (по 3 хлѣба пшеничныхъ въ каждой мысочкѣ и по 3 яблока или конфекта и др.). Въ “чистый” [...] четвергъ “кухлыки” принимались и дѣлились между членами причта. Этотъ патріархальный обычай поминовенія усопшихъ и въ настоящее время существуетъ [...] во всѣхъ церквахъ кievской епархіи [6, с. 439–440].

Далі о. Василь Липківський пояснює сам термін: “Но особенно важное историческое значеніе имѣль въ западной Руси канунный медь. Это былъ братскій, церковный медь – напитокъ, предлагавшійся приходскимъ братствомъ отъ лица церкви христіанамъ въ дни великихъ праздниковъ, какъ утѣшеніе велеіе братіи, какъ увѣреніе того, что православная церковь для своихъ усердныхъ чадъ есть всѣхъ веселящихся жилище. Народъ не ограничивался присутствіемъ въ храмѣ на богослуженіи, но проводилъ возлѣ

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

храма почти весь праздничный день [...] Молодежь собиралась вокруг храма и веселилась, играла в свои игры, старики же сидѣли, смотрѣли на играющую молодежь, вспоминали свои молодые годы, или проводили время в душеспасительной бесѣдѣ. И в настоящее время этотъ обычай къ сожалѣнію уже отживающій, сохранился еще в нѣкоторыхъ селахъ на Пасху” [6, с. 440–441].

Прот. Василь Липківський подає і спосіб, в який виготовлявся канунний мед: “Въ качествѣ этого угощенія, предлагалось братствомъ исконное на Руси праздничное, такъ сказать, внѣ богослужбное, но священное питіе – насыщенный медъ. Въ каждомъ приходѣ въ числѣ братчиковъ всегда водились особые искусники, которые знали силу въ сыченіи меду. Они, за нѣсколько дней до праздниковъ, собирались въ церковной сторожкѣ разсиропивали и варили медъ, добытый изъ церковной пасѣки, поддавали ему соотвѣтствующее количество хмеля, и получался вкусный, здоровый, веселящій сердце человѣка напитокъ. Меду приготавливалось обыкновенно изрядное количество – ведеръ 40 и больше, в нѣсколькихъ бочкахъ, такъ какъ храмовой праздникъ, Рождество, Пасха, Троица, праздновались обыкновенно по три дня, которые крестьяне проводили возлѣ храма и утѣшались этимъ церковнымъ питіемъ. Въ самый день праздника священникъ выходилъ на то мѣсто, гдѣ приготавливался медъ и освящалъ его окропленіемъ святой водой и чтеніемъ [...] молитвы [...] Послѣ этого освященія, канунный медъ предлагался во всеобщее употребленіе празднующаго и веселящагося о Бозѣ Спасѣ Своемъ православнаго народа. Если при этомъ учреждался и “громадскій обидъ”, то священникъ послѣ освященія меда, шель обыкновенно на то мѣсто, гдѣ приготавливалась “страва” въ громадныхъ “общесѣскихъ” горшкахъ и также окроплялъ ихъ и кухарокъ святой водою [...] Обѣдъ громадскій происходилъ чинно и благоговѣнно, былъ какъ бы продолженіемъ богослуженія, напоминалъ собою древнюю вечерю любви. И прежде всего

гостямъ предлагался братчиками освященный канунный медъ. Взявши въ руку чарку съ медомъ, христіанинъ обыкновенно вставалъ, благоговейно крестился и съ чувствомъ произносилъ: “дай же намъ, Боже, здоровія!.. Съ праздникомъ будьмо здорови!.. Дай намъ, Боже, и на той рикъ дожdatы!.. А помершимъ душамъ – царство небесне!” Втеченіе обѣда чарка съ медомъ обходила гостей нѣсколько разъ, а по окончаніи обѣда совершалась краткая литія объ усопшихъ” [6, с. 441–443].

Цікаво, що звинувативши спочатку поміщиків у занепаді стародавнього звичаю, основну провину автор статті покладає на урядові дії Російської імперії: “Но окончательный ударъ сыченью кануннаго меда въ праздники нанесла казна. Съ введеніемъ откупной и акцизной системы въ продажѣ питей, всякое вольное производство питей считалось уже преступленіемъ государственнымъ, безпатентщиной. И вольное варенье меда при церквахъ въ храмовые и другіе праздники выставлялось откупщиками, какъ явный подрывъ интересовъ и пользы государственной. Подъ давленіемъ акцизнаго и откупнаго вѣдомства, сыченіе кануннаго меду почти при всѣхъ церквахъ прекратилось, а вмѣсто этого для утѣшенія празднующаго народа гостепріимно открывался кабакъ... И въ настоящее время если и сохранился еще въ нѣкоторыхъ захолустныхъ селахъ обычай варить медъ въ храмовой праздникъ, то онъ давно уже утратилъ свое жизненное значеніе въ приходѣ, и, подобно употребляемому при богослуженіи братскимъ свѣчамъ, является лишь жалкимъ воспоминаніемъ нѣкогда живой, кипучей приходской жизни. Сыченье кануннаго меду въ праздники при церквахъ [...] было очень полезно для церквей и въ хозяйственномъ отношеніи тѣмъ, что давало немалый доходъ церкви и особенно тѣмъ, что поощряло развитіе пчеловодства при церквахъ [...] И въ тѣ времена, когда варенье кануннаго меду особенно процвѣтало при церквахъ – въ прошломъ и началѣ нынѣшняго столѣтія – по крайней мѣрѣ въ Липовецкомъ уѣздѣ не было такой церкви, при которой не было бы пасѣки” [6, с. 447–448].

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

У 1903 р. опубліковано наступну статтю прот. Василя Липківського “Къ вопросу о хозяйственныхъ комитетахъ при церковныхъ школахъ. (Къ предстоящему епархіальному съѣзду духовенства)” [7]. Це була реакція на проблему, яка виникла внаслідок ініціативи Липовецького повітового відділку Київської епархіальної училищної ради започаткувати при церковних школах господарських комітетів з представників місцевих парафіян під головуванням місцевого священика і “Такимъ образомъ хозяйственные комитеты при церковныхъ школахъ, по предположенію Липовецкаго Отдѣленія, служили бы естественнымъ звеномъ, тѣсно и органически соединяющимъ школу и ея нужды съ приходомъ и его интересами, каковое единеніе, несомнѣнно было бы весьма благотворно и для школы и ея дѣятелей, и для прихода и, наконецъ, для пастырской дѣятельности священника” [7, с. 823].

Епархіальна рада схвалила цю ініціативу, але проти виступив о. Євген Шиманський, котрий назвав її шкідливою і навіть небезпечною, бо “чѣмъ можетъ помочь завѣдующему школой – священнику невѣжественный темный мужикъ?”, і якщо зробити “крестьянъ членами хозяйственного комитета при школѣ, приблизьте ихъ хотя немного къ священнику, они сейчасъ возмечтають о себѣ, начнутъ вмѣшиваться въ школьное дѣло, сдѣлаются врагами священника и школы, вооружатъ всѣхъ прихожанъ противъ школы, произойдетъ въ школѣ “безтолковщина” и полное разореніе” [7, с. 824–825].

Відповідаючи на закиди о. Євгена Шиманського, прот. Василь Липківський наводить аргументи з власного досвіду: “Я же буду говорить не изъ кабинета, а отъ собственнаго немалолѣтняго опыта. Я самъ имѣлъ въ своемъ приходѣ семь глухихъ деревень, строилъ школы, входилъ въ близкіе непосредственные сношенія съ прихожанами какъ по школьнымъ, такъ и по другимъ приходскимъ дѣламъ, и всегда находилъ въ крестьянахъ лишь дѣятельное сочувствіе и помощь, такъ что слабая оппозиція моимъ планамъ со

стороны нѣкоторыхъ прихожанъ лишь еще болѣе возбуждала мою и въ особенности моихъ единомышленниковъ енергію къ достиженію намѣченной мною цѣли; и – скажу по іерейской совѣсти – я имѣлъ среди крестьянъ – своихъ прихожанъ такихъ единомышленниковъ и друзей, какихъ не удалось мнѣ встрѣтить среди интеллигенціи, какихъ дай Богъ имѣть мнѣ и впредь” [7, с. 871].

У 1905 р. в “Киевскихъ епархиальныхъ ведомостяхъ” було надруковано не спеціально написану статтю, а текст промови Липовецького прот. Василя Липківського на день просвітителів слов’янства свв. Рівноапостольних братів Кирила і Мефодія “Поученіе на 11-е мая” [8]. Текст промови цілком відповідає вимогам до офіційних промов священників перед учнями шкіл Російської імперії в цей “радостный праздникъ русскаго школьнаго просвѣщенія” [8, с. 499].

Просвітителів слов’янських прот. Василь Липківський згадав між іншим тільки один раз, зате підкреслив необхідність мати любов до Росії і православ’я: “Поминаемые нынѣ наши просвѣтители, святые братья Кирилль и Мефодій, подають намъ еще одинъ весьма важный урокъ для всей нашей жизни – урокъ любви къ родинѣ и родной православной вѣрѣ. Дѣти! Вы получили просвѣщеніе въ школѣ родное, русское, воспитались подъ благодатнымъ покровомъ православной церкви. Оставайтесь же и навсегда русскими и православными; да не поколеблется вѣра ваша ни при какихъ житейскихъ невзгодахъ и соблазнахъ!” [8, с. 501].

Приблизно в такому ж дусі написані й інші дореволюційні публікації прот. Василя Липківського в офіційному церковному часописі Київської єпархії Російської церкви, які стосуються багатьох проблем, зокрема, організації Київського єпархіального банку, сільського пасічництва і його корисності для сільських священників [9–11]. Таким чином, Липовецький протоієрей виявив досить високий рівень активності у справі публікації статей на актуальні теми, запропонувавши своє бачення багатьох проблем.

Однак сам автор можливо не помічав відчутного дисонансу

1.2. Церква та суспільство в Австро-Угорській та Російській...

між намаганням залишатись в рамках російського церковного офіціозу і штучного бачення начебто спільної історії православних українців та насельників Російської імперії, бо після декарування цієї спільності в якості аргументів починав наводити власне українські історичні приклади, навіть у відповідних термінах, які навряд чи були зрозумілі вихідцям з російських теренів. Ані цих традицій, ані православних братств з їхніми звичаями, ані традиційних українських страв ніколи не існувало в російському повсякденні так, як його описав Липовецький протоіерей.

Сучасне відродження Української церкви свідчить про те, що ідеї церковного відродження в Україні не вмерли і тому спогад про митрополита УАПЦ буде вшануванням його пам'яті для нащадків. З цієї причини актуальною є публікація зібрання творів митрополита Василя Липківського, до якого мають увійти усі віднайдені складові його спадщини.

1. Липковскій В., свящ. Унія и возсоединение униатовъ въ 1794–95 году въ пределахъ нынешняго липовецкаго уезда // Киевские епархиальные ведомости (далі – КЕВ). 1895. № 21. С. 994–1010.

2. Липковскій В., свящ. Унія и возсоединение униатовъ въ 1794–95 году въ пределахъ нынешняго липовецкаго уезда // КЕВ. 1895. № 23. С. 1104–1119.

3. Липковскій В., прот. К истории причтовыхъ помешений // КЕВ. 1899. № 18. 16 сент. С. 690–711. Часть неофициальная.

4. Липковскій В., прот. К истории причтовыхъ помешений // КЕВ. 1899. № 19. 1 окт. С. 740–759.

5. Липковскій В., свящ. Псаломщики и церковные школы // КЕВ. 1899. № 39. 25 сент. С. 635 – 664.

6. Липковскій В., прот. Канунный мед // КЕВ. 1900. № 11. С. 438–458.

7. Липковскій В., прот. К вопросу о хозяйственныхъ комитетахъ при церковныхъ школахъ (К предстоящему епархиальному съезду духовенства) // КЕВ. 1903. № 31. 5 окт. С. 823–839; № 32. С. 868–872. Часть неофициальная.

8. Липковскій В., прот. Поучение на 11 мая (память Кирилла и Мефодия) // КЕВ. 1905. С. 499–501.

9. Липковскій В., прот. Киевский епархиальный банк // КЕВ. 1913. № 28. С. 762–765; № 29. С. 786–791; № 30. С. 806–809.

10. Липковскій В., прот. Церковная пасека // КЕВ. 1916. № 15–16. С. 344–359.

11. Липковскій В., прот. [Библиографическая заметка] // КЕВ. 1916. № 21. С. 490–491.

12. Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / упор.: Михайліченко Г. М., Пилявець Л. Б., Преловська І. М. Київ; Львів: Жовква, 1999. 560 с.

13. Преловська І. М. Голгофа митрополита Василя Липківського // Історія релігій в Україні: наук. щорічн. Праці XIV-ї міжнар. наук. конф., м. Львів, 14 травня 2004 р. Львів: Логос, 2004. Кн. 1. С. 473–476.

14. Преловська І. М. Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930) – Української Православної Церкви (1930–1939): монографія. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2013. 696 с.

15. Преловська І. М. Богословська, історико-публіцистична та епістолярна спадщина митрополита УАПЦ Василя Липківського (1864–1937) // Історія релігій в Україні: наук. щорічн. Львів: Логос, 2017. Вип. 27. С. 508–520.

16. Зінченко А. Л. Визволитись вірою: Життя і діяння Митрополита Василя Липківського. Київ: Дніпро, 1997. 423 с.

17. Зінченко А. Життя і служіння Митрополита Василя Липківського. Київ: Дуліби, 2017. 336 с.

18. Денисенко В. А. Часопис “Киевские епархиальные ведомости” в історії національно-духовного життя України (1861–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01. Історія України. Київ, 2004. 24 с.